

İkinci Dünya Savaşı Sırasında Konya'da Alınan Askerî Önlemler*

Military Measures in Konya During World War II

Çağatay Benhür** - Mahir Selim Akçakaya***

Özet

İkinci Dünya Savaşı, bugüne kadar insan eli ile gerçekleşmiş en büyük yıkım olarak tarihte yerini almıştır. Avrupa'nın ortasında başlayan ve dünyayı saran bu savaşta, Türkiye, sıcak çatışmaya katılmamış fakat savaşın sonuçlarından sosyal, ekonomik ve politik olarak geniş kapsamlı etkilenmiştir. Savaşın şiddetli şekilde sürdüğü dönemde, dış politikada çatışmaya girmemek için; denge politikası izleyen Türkiye, içte de olası savaş durumu için çeşitli önlemler almıştır. Ekonomik ve askeri önlemlerin öne çıktığı bu dönemde, Türkiye'nin her kentinde yöreye özgü düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Anadolu'nun ortasında bulunan Konya'da, savaş hazırlıkları konusunda çeşitli düzenlemelerin yapıldığı bir kent olmuştur. Bu çalışmada, savaş süresince Konya kentinde gerçekleştirilen askeri önlemler kronolojik olarak anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, 1939-1945, Askerî Önlemler, Konya, İç Politika

Abstract

Second World War; was the greatest destruction in history by human hand up to now. Turkey did not participate in the hot conflict of this war, which starting in the middle of Europe was soon to surround the world. However, Turkey was influenced by the consequences of war in wide ranges, such as social, economic and political views. Turkey was pursuing a policy of balance in which several measures had been taken inside the state of war in order to avoid conflict in foreign policy. Along with standing out with economic and military measures during this period, Turkey organized unique arrangements according to the region of every city. Turkey made the various arrangements about preparations of war in Konya, which was located in the middle of Anatolia. In this study, the military measures are going to be discussed in chronological order of the city of Konya throughout the duration of the war.

Key Words: Second World War, 1939-1945, Military Measure, Konya, Interior Policy

Giriş

Tarih boyunca yeryüzünde görülmüş olan en kanlı ve yıkıcı çatışma, hiç şüphesiz İkinci Dünya Savaşıdır. Milyonlarca insanın ölümüne, sakat kalmasına

* Bu çalışma, Yrd. Doç. Dr. Çağatay Benhür danışmanlığında, Mahir Selim Akçakaya tarafından yapılmış olan İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Konya'da Günlük Yaşam, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, Konya 2010, adlı yüksek lisans tezinin, ilgili bölümünün geliştirilmesi ile ortaya çıkmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-mail: cag1974@yahoo.com.

*** Tarih Öğretmeni, Antalya Erüal Sosyal Bilimler Lisesi, e-mail: selimakakaya@mynet.com.

Görüş

Akademik
Bakış

171

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

ya da yer değiştirmesine sebep olan bu savaşın geçtiği ana coğrafyalardan birisi de Avrupa kıtasıdır. Türkiye'nin sınırlarına kadar yayılan ve etkisi ülke içerisinde derinden hissedilen savaşa, son dönemine kadar fiilen katılmayan Türkiye, çatışmalara girmese de savaşın ezici etkilerinden nasibini almıştır. Özellikle yetişkin nüfusun büyük çoğunluğunun askere alınması, doğal olarak tarımsal üretimde büyük düşürlere yol açmıştır.¹ Türkiye'de, 1939'da 9.5 kuruş olan ekme, 1945 yılında 32.8 kuruşa satılmaya başlamıştır.² Bu çerçevede önemli bir buğday üreticisi olan Konya kenti de bu durumdan bir hayli etkilenmiştir. Bundan başka, savaş öncesinde başlayan planlama çalışmaları ve sınaî yatırım programları, savunma harcamalarının bütçeye hâkim olması yüzünden tümüyle ertelenmiştir.³ Gerek bu etkileri azaltmak ve gerekse sıcak çatışmadan uzak durabilmek için savaş yıllarında Türk iç ve dış politikasında önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin savaşa mı, savunmaya mı yönelik olduğu cidden önemlidir. Hem savaşın ekonomik ve sosyal sonuçları bakımından hem de savaşa hazırlık bakımından dönemin Konya'ya etkileri ne olmuştur? Bu alanlarda ne gibi önlemler alınmıştır? Bu çalışmada, olası bir sıcak çatışma karşısında, Türkiye içinde alınan askerî önlemler, Konya kenti örneği üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

İkinci Dünya Savaşının Çıkışı ve Yayılması

Birinci Dünya Savaşının çözümlenmeden bıraktığı ve getirdiği yeni sorunlar ile bunların neden olduğu gelişmeler 1939 yılına gelindiğinde dünyanın yeni bir savaşa girmesine sebep olmuştur.⁴ 1 Eylül 1939 da Almanya'nın Polonya'ya saldırması ile İkinci Dünya Savaşı resmî olarak başlamıştır.⁵ 52 tümenlik bir kuvvetle, yalnızca 30 tümenlik bir piyade gücü olan Polonya'ya giren Almanya, 27 Eylül 1939 da Varşova'nın düşmesi ile bu ülkeyi işgal etmiştir.⁶ Alman-Polonya savaşının sürdüğü dönemde, 17 Eylül 1939 tarihinde Leh Büyükelçisini makamına çağırarak Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotov, verdiği nota ile artık Polonya devletinin ortadan kalktığını ve Sovyetler Birliğinin bu ülke ile olan tüm anlaşmalarının sona erdiğini söyleyerek, Ukrayna topraklarının korunması amacı ile Sovyet ordularının Polonya topraklarına girdiğini bildirmiştir.⁷ Böylelikle ileride neredeyse tüm dünyayı saracak savaşa Almanya ve Polonya'dan sonra bir diğer aktörde katılmıştır.

1 Türkiye, nüfusu ve ekili alanları itibari ile bir tarım ülkesi olmasına rağmen –ki 1940 yılında 17.820.950 kişi olan Türkiye nüfusunun 13.420.000'i tarımla ilgilenmektedir- son derece önemli bir sıkıntıyla karşı karşıya kalınmıştır (Askere alımların artması ve tarım alanlarının işlenememesi sonucunda). Tülay Alim Baran, "İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinin Mali Portresi", *Altuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, C.II, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1999, s.231.

2 Osman Köksal, "Savaş Döneminin Memurların Alım Gücüne Etkileri (1939-1945)", *Altuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, C.II, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1999, s.241.

3 Metin Ayışığı, *İkinci Dünya Savaşı Başlarında İstanbul'da İhtikâr Meselesi*, *Altuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, C.I, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1998, s.258.

4 Rifat Uçarol, *Siyasî Tarih*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 595.

5 Liddell Hart, *II.Dünya Savaşı Tarihi*, C.I, Çev. Kerim Bağnaçık, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1998, s.71.

6 Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasî Tarihi*, Alkım Yay., İstanbul 2005, s.361-362.

7 Rifki Salim Burçak, *Moskova Görüşmeleri ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri*, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara 1983, s.57.

1939 Ekim ayının başlarında, savaş, Alman ve Sovyet eksenli olarak farklı yönlerde yayılmaya devam etmiştir. Bu dönemde Estonya, Letonya ve Litvanya'ya askerlerini zorla yerleştiren Sovyetler Birliği, bu isteğini geri çeviren Finlandiya'ya karşı 30 Ekim 1939 da savaş ilan etmiştir. Kışı çeşitli hazırlıklar ile geçiren Alman birlikleri ise, 9 Nisan 1940 da başlattıkları harekât ile bir gün içerisinde Norveç ve Danimarka'yı işgal etmişlerdir.⁸

Kuzey ve doğu hatlarını güvene alan Almanya, 10 Mayıs 1940 tarihinde başlattığı saldırı ile Belçika ve Hollanda sınırını aşmış, 15 Mayıs'ta Hollanda, 27 Mayıs'ta ise Belçika teslim olmuştur. Güneye sarmakmaya devam eden Alman orduları ise 14 Haziran 1940 da Paris'e girmişlerdir. 10 Haziran 1940 tarihinde ise savaşın aktörleri arasına İtalya da katılmış ve Fransa'ya karşı savaş ilan etmiştir. 22 Haziran 1940 da ise Fransa ile Almanya arasında mütareke imzalanmış ve Almanya'nın zaferi, diplomatik bir belgeyle tescillenmiştir.⁹

28 Ekim 1940 tarihinde İtalya'nın Yunanistan'a saldırısı ile savaşın Türkiye açısından seyri, birdenbire değişmiştir. Savaşın sınırına dayanması ile bir Balkan Paktı ülkesi olan Türkiye'nin bazı yükümlülükleri yerine getirmesi gerekebilecektir. Ayrıca önce Arnavutluk'u işgal eden İtalya'nın Yunanistan'ı olası işgalinden sonraki hedefinin Türkiye olma ihtimali Türk hükümetini endişelendirmektedir. Almanların Balkanlara gerçekleştireceği harekâtın anlaşılması üzerine, İngiltere Türkiye üzerine olan baskılarını arttırmış ve mihver devletlerinin Balkanları işgal etmesini önlemek amacıyla Türkiye'nin derhal savaşa dâhil olmasını istemiştir fakat gerek Türk ordusunun mevcut donanım isteklerine cevap verilememesi ve gerekse olası bir Sovyet tehdidinde karşı güvence verilememesi nedeniyle Türkiye bu isteği reddetmiştir.¹⁰

Balkanlardaki karışık durum Türkiye'yi bölgede konumunu kuvvetlendirme yolunda tedbirler almaya itmiş, Türkiye ve Bulgaristan arasında 17 Şubat 1941 tarihinde iki devletin birbirine kesinlikle saldırmayacağını kayıt altına alan ortak bir bildiri imzalanmıştır.¹¹

Bu arada İtalyanların Yunanistan'a saldırısı başarısız olmuş, devreye giren Almanlar 1941 Nisanında Yunanistan'ı işgale başlamışlardır.¹² İlk kez bu cephede paraşüt indirme birlikleri denenmiştir.¹³ Almanya'nın Yunanistan'ı işgali Türkiye'de dikkatle takip edilmişse de, Hitler'in 4 Mart 1941 tarihinde İnönü'ye gönderdiği ve Türkiye'ye saldırmaya niyetleri olmadığını beyan eden mektup sayesinde kamuoyu daha rahat bir tavır takınmıştır.¹⁴

8 *İkinci Dünya Savaşı, Ana Britannica*, C.11, Ana Yay., İstanbul 1987, s.491.

9 Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s.365-368.

10 Nuri Yavuz, "İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar'ın Balkanlar'a Girmesi ve Türk-Alman Münasebetlerine Tesiri", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, C.I, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1998, s.159.

11 İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1983, s.633.

12 [http://tr.wikipedia.org/wiki/II._D%C3%BCny%C5%9F%C4%B1'_nda_Yunanistan_\(23.02.2011\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/II._D%C3%BCny%C5%9F%C4%B1'_nda_Yunanistan_(23.02.2011)).

13 İkinci Dünya Savaşı ile ilgili kişi, silah, araç, makine, harita, vb. pek çok ayrıntı Who Was Who In World War II adlı eserde toplanmıştır. Bu eserde dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü adına da bir madde bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. John Keegan, *Who Was Who In World War II*, Bison Books, Hong Kong 1984, s.116.

14 İsmail Soysal, *Türk Dış Politikası İncelemeleri İçin Kılavuz 1919-1993*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yay., İstanbul 1993, s.56.

Gazi

Akademik
Bakış

173

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

22 Haziran 1941 tarihinde Almanya, Sovyetler Birliği'ne saldırarak İkinci Dünya Savaşında yeni bir sayfa açmıştır.¹⁵ Sovyetler Birliği'nin çatışmaya dâhil olması ile savaşta dengeler değişmiş, Almanya lehine olan üstünlük yavaş yavaş tersine dönmeye başlamıştır.¹⁶ Sovyetlerin savaşa dâhil olmasından sonra, ilk hamle olarak, İngiltere ile birlikte 25 Ağustos 1941 tarihinde Almanların petrol yataklarına ulaşmasını engellemek amacıyla, İran'ı işgal ettikleri görülmektedir.¹⁷ 7 Aralık 1941 tarihinde de Japonya'nın Pearl Harbour'ı bombalaması ile Amerika Birleşik Devletleri müttefikler safında savaşa dâhil olmuştur.¹⁸

İkinci Dünya Savaşının döngüsünü değiştiren cephelerden birisi olan Stalingrad savaşları ise Temmuz 1942 de başlamıştır.¹⁹ 1942 yılında Japonlar Uzak Asya ve Pasifik Okyanusunda, Alman denizaltıları ise hemen her bölgede savaşın önceki yıllarına nazaran ağır kayıplar vermeye başlamışlardır. 1942 yılına kadar düzenli şekilde İngiltere ve Sovyetler Birliği'ni bombalayan Alman uçakları, bu yıl, adı geçen faaliyetlerini yavaşlatmışlar, hatta tam tersine olacak şekilde İngiliz ve Amerikalılar, zaman zaman Almanya'yı bombalamışlardır.²⁰ 1942 sonu itibarıyla da savaşın genel seyirindeki galibiyet ibresi mihver devletlerinden müttefiklere doğru dönmüştür. Bu dönemde İngiltere, Churchill'in hazırladığı bir plan uyarınca; Türkiye'yi savaşa dahil etmek ve Balkanlar üzerinden Almanya'ya karşı bir saptırma hareketi vermek istemiştir. Bu nedenle de müttefikler, Türk boğazlarının açılması için 26 Kasım 1942'de müracaatta bulunmuşlardır.²¹

1943 başında Kuzey Afrika'nın müttefiklerce ele geçirilmesi, İtalya'nın çözülmesini hızlandırmış, bu durum da Alman işgalindeki ülkelerde millî kıpırdanmaları tetiklemiştir. Temmuz 1943 tarihinde Almanlar, Sovyetlere karşı saldırı yapmayı denemişlerse de başarılı olamamışlardır ve 1944 ilkbaharında Sovyetler, neredeyse savaş öncesi sınırlarına ulaşmıştır. 6 Haziran 1944 tarihinde Fransa'nın Normandie kıyılarına çıkartma yapmaya başlayan müttefikler böylelikle Almanlara karşı kara Avrupa'sında ikinci bir cephe

15 Vadim Kojinov, *Rossiya (1939-1964)*, Bek XX, Eksmo Pres, Moskva 2002, s.11.

16 Sovyetler Birliği ile İngiltere arasında 12 Temmuz 1941 tarihinde *Ortak Harekat* Anlaşması imzalanmış ve Sovyetler resmen batı bloğu tarafına geçmiştir.

17 Selahattin Ülkümen, *Bilinmeyen Yönleriyle Bir Dönemin Dışışleri*, Gözlem Gazetecilik ve Basın Yayın A.Ş., İstanbul 1993, s.40.

18 <http://www.yale.edu/lawweb/avolon/wwii/pmenu.html> (24.02.2011).

19 Stalingrad Cephesi için ayrıntılı bilgi için bkz. Heinz Schröter, *Stalingrad*, Eduard Kaiser Verlag Yay., Wien. Stalingrad'a 2 milyon piyade ve çok sayıda zırhlı birlikle hücum eden Almanlar, 24 Kasım 1942 de başlattıkları son saldırı da savuşturulunca kenti alma konusunda ümitlerini kaybetmişler, 2 Şubat 1943'te başlayan Sovyet karşı hücumu sonucunda da 22 general ve 190 bin askerlerinin teslim olmasıyla da cepheden yenik ayrılmışlardır.

20 Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s.383-385.

21 İzzet Öztoprak, "İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü", *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, C.I, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1998, s.182.

açmışlardır. Ağustos 1944'e kadar cephede direnen Almanlar, bu tarihten sonra geri çekilmişler ve müttefik kuvvetleri kısa sürede Paris, Brüksel, Amsterdam gibi önemli başkentleri geri almışlardır. Hatta bununla da kalınmamış, 25-26 Eylül 1944 de müttefik kuvvetleri Ren nehrini aşarak Alman topraklarına da girmiştir.²²

1944 yılında başlayan ve dünyanın çeşitli yerlerinde gerçekleştirilen savaşın gidişatı ve savaş sonrası ile ilgili konferanslar dizisi 1945 başlarında da devam etmiştir. 23 Şubat 1945 tarihinde ise Türkiye, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir.²³

İkinci Dünya Savaşında Konya'daki Askerî Tedbirler

Konya'da İkinci Dünya Savaşı ile ilgili askerî çalışmaların, tüm Türkiye'de olduğu gibi Almanya'nın Polonya saldırısından önce başladığını görmekteyiz. Daha 1935 yılında Atatürk: "Versay muahadesi birinci dünya harbine sebebiyet vermiş âmillerden hiçbirini bertaraf edemediği gibi bilâkis bütün başlıca rakipleri arasındaki uçurumu büsbütün derinleştirmiştir. Zira, galip devletler mağluplara sulh şartlarını kabul ettirirken bu memleketlerin etnik, geopolitik ve iktisadi hususiyetlerini aslâ nazar-ı itibara almamışlar ve sadece husumet hislerinden mülhem bulunmuşlardır. Böylelikle bugün içinde yaşadığımız sulh devresi sadece mütareke devresinden ibaret kalmıştır" diyerek yaklaşan savaş hakkında uyarılarda bulunmuştur.²⁴ Atatürk'ün ardından gelişen dünya şartlarını iyi analiz edebilmiş olan Türk yetkililer,²⁵ daha sıcak çatışmalar başlamadan çeşitli önlemler almaya gayret etmişlerdir. Bu bağlamda Türkiye ve Konya'da çeşitli önlemler daha 1939 yazında uygulamaya konulmuştur. Önlem paketinin ilk hamlesi olarak da, Konya'da hava saldırılarına karşı sığınak meselesi gündeme alınmış, halka çeşitli duyurular yapılarak bilinçlendirme yoluna gidilmiş ve kentin sığınaklarının genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Yapılan incelemelerde, apartman altlarında sığınak olarak ayrılan kısımların depo olarak kullanıldığı ve hava saldırılarında halkı koruma amacıyla kullanılmasının mümkün olmadığı tespit edilmiştir.²⁶

1 Eylül 1939 da İkinci Dünya Savaşının resmen ilanından sonra da, Konya basınında, kent halkını hava saldırılarına karşı uyarma hassasiyeti devam etmiştir. Hükümetçe çıkarılmış olan *Pasif Hava Savunma Talimatnamesi* Konya

22 Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s.389-396.

23 Cemil Koçak, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1991, s.323.

24 Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, İş Bankası Yay., Ankara 1956, s.127.

25 Türk yetkililerin öngörü becerileri savaşa dâhil olmuş pek çok devletin çeşitli makamlarınca taktir edilmiştir. Bunun bir örneği de ünlü Fin Mareşali Carl Gustaf Emil Mannerheim'dir. Mareşal, anılarında Finlandiya'nın savaştaki dış politikasını Türkiye'ninki ile kıyaslamış ve Türk dış politikasını övmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Carl Gustav Emil Mannerheim, *Finlandiya Mareşali Mannerheim: Anılar*; Çev. Muammer Obuz, Ofset-Tipo Matbaası, Ankara 1988, s.180-181.

26 *Ekekon*, 17 Ağustos 1939, s.1.

Gazi

Akademik
Bakış

175

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

basınında geniş yer bulmuştur. Toplamda 36 sayıda yayınlanan talimatname ile kent halkına; hava taarruz vasıtaları, uçak çeşitleri, bomba şekilleri, türleri ve tahrip güçleri, zehirli gazlar, sığınaklar, olası saldırılarda takip edilecek prosedür, yaralanmalara karşı alınacak tedbirler, sivil savunma, sevk ve idare ile paraşüt hücumları vb. konular hakkında bilgiler verilmiştir.²⁷

Savaşın artık resmen başlaması ve o güne kadar yurt çapında yapılan tatbikatların da etkisiyle Kızılay, yeni halk tipi gaz maskeleri imal ettirmiş ve bunları 6 Lira fiyatla satışa sunmuştur.²⁸ Savaş konusunda alınan tedbirler neticesinde ülke çapında askerlik şubeleri vasıtasıyla kimlerin askere davet edildiği ilan edilmiş, adı ilan edilmeyen veya ilan muntıkasında bulunup da askere çağrılmayan bazı kişiler askere alınırım düşüncesi ile işlerini bırakarak memleketlerine gitmeye başlamışlardır. Dönemin hükümeti, vatan savunmasını birinci önceliği yapan bu insanların davranışlarını takdir etse de, hem kişisel olarak zarar görmemeleri hem de memleketin imar ve ticaretinin duraksamaması için yayınladığı resmî tebliğ ile adı ceplerde geçmeyenlerin sakin bir şekilde günlük işlerine devam etmesi çağrısını yapmıştır.²⁹ 8 Eylül 1939 tarihli bu resmî tebliğ ulusal ve yerel basında da yayınlanarak halk bilinçlendirilmiştir.³⁰

Savaşın umulandan hızlı şekilde gelişmesi ve hava kuvvetlerinin etkinliği, Konya kentinde de özellikle hava saldırıları konusunda önlemler alınmasını ön plana çıkartmıştır. Devrin şartları da göz önünde bulundurularak hükümetin her yere sığınak yaptırmasının güçlüğü anlaşılmış, olası zehirli gaz kullanımına karşı her vatandaşa gaz maskesi dağıtılamayacağı fikri benimsenmiş ve bu nedenle de Konyalıların bireysel olarak bazı tedbirler alması, gaz maskelerini ailelerin kendilerinin temini ve gündemdeki konular ile olası saldırılara karşı alınacak tedbirleri öğrenmeleri gerekliliği Konya basınında işlenmiştir. Buna göre eğer kent hava hücumu ile karşı karşıya kalırsa; ışıklar söndürülecek veya karartma yapılacak, yangına karşı gerekli tedbirler alınacak, zehirli gazlardan korunma amacıyla çeşitli tedbirler uygulanacak, aile için bir sığınak yeri temin edilecek, dışarıdan yardım gelene kadar içeride çeşitli olası yaralanma ve zehirlenmelere karşı ilkyardım uygulamaları gerçekleştirilecektir. Konya halkının olası hava saldırıları karşısında alması gereken tedbirler kapsamında ev ve apartmanlarda konuyu takip edecek ev, hava koruma amirleri seçilmiş; oluşturulacak sığınaklarda işleri düzenlemek için sığınak amirliği ihdas edilmiş;

27 *Ekekon*, 13 Eylül 1939, s.3. Pasif Hava Savunma Talimatnamesi, ilki 12 Eylül 1939 da, sonuncusu ise 26 Ekim 1939 da olmak üzere toplam 36 sayıda yayınlanmıştır.

28 *Akşam*, 2 Eylül 1939, s.5.

29 *BCA*, f.030.01., y.34.204.1., s.2.

30 *Akşam*, 9 Eylül 1939, s.2. Savaş boyunca ulusal gazete satışları sürekli artmışsa da kağıt yetersizliğinden dolayı gazete hacimleri sürekli azaltılmıştır. Bu ve dönemin Türk basınında hükümet basın ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Çermeli, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Basını ve Hükümet-Basın İlişkileri", *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, C.II, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1999, s.495-508.

seçilen bu kişiler, yerel jandarma ile emniyet yetkililerine bildirilmiş; bunların isimleri jandarma ve polis karakollarında oluşturulan özel defterlere de kayıt edilmiştir.³¹

Seçilen ev koruma amirleri hava saldırılarında kullanılması muhtemel zehirli gazlara karşı evdeki yiyecek maddelerini korumakla görevlendirilmişlerdir. Amirler bunun için yiyecek ve içeceklerin konacağı sandık, saç, kutu, selofan kağıdı, muşambalı kağıt, damacana, şişe, sürahi, güğüm, teneke, kova vb. malzemelerin tedarikinden de sorumludurlar. Ev koruma amirlerinin bir diğer görevi de, düşman uçaklarının görev sahasındaki binaları görmesine engel olmak amacıyla, karartma yapmaktır.³² Olası saldırılarda, buldukları binalarda alarm vermek ve bunun için gerekli teçhizatı temin etmek de yine ev koruma amirlerinin görevlerindedir.³³

Hava saldırıları karşısında sığınakların sevk ve idaresi de bu seçilmiş amirlere bırakılmıştır. Sığınaklara giriş ve çıkışlarda belirli bir disiplin sağlanması, içeride geçirilen zamanda düzenin korunması, zehirli gazlardan etkilenmiş kişilerin sığınaklara alınmaması, sığınak içlerinin daima saldırıya karşı hazır halde tutulması, sığınak talimatnamelerinin duvarlarda asılı bulundurulması, olası yangınlar için hazırda su bulundurulması gibi görevler de amirler tarafından yürütülecektir.³⁴

Konya kent merkezinde alınan önlemlerden bazıları, hava saldırısına uğraması daha düşük ihtimal olan, ilçelerde de uygulanmıştır. Konya'da sinemalarda gösterilen zehirli gazlardan korunma yöntemlerini anlatan film, daha sonra ilçelere gönderilmiş ve oralarda da gösterimi yapılarak bölge halkı konu hakkında bilgilendirilmiştir.³⁵ Bu arada, sadece Konya'da değil, tüm ülke çapında uygun yerlere hava savunması ve korunma amaçlı siperler kazılması zorunluluğu getirilmiş, halkın uygun yerler bulamadığı durumlarda bu konuyu valiliklerin çözümlenmesi istenmiştir.³⁶

Hava savunması konusunda Konya ve diğer illerde hummalı çalışmalar devam ederken dönemin Konya milletvekillerinden Dr. Osman Şevki Uludağ, Türkiye Büyük Millet Meclisinde CHP Grubuna verdiği bir önerge ile; yapılan hava saldırısı tatbikatlarının özellikle İstanbul'da halkı korkutup sığınakların

31 *Ekekon*, 18 Eylül 1939, s.3.

32 Karartmalar genellikle Avrupa'dan ithal edilen muşambaya benzer siyah, koyu lacivert stor denen perdelerle yapılıyordu. Otomatik olan bu perdeler; ipi çekince kapanıyor, ipini bırakınca kendi sopasının üzerinde katlanarak açılıyordu. Nurettin Türsan, *Anılar*; Arma Yay., İstanbul 2010, s.79.

33 *Ekekon*, 19 Eylül 1939, s.3.

34 *Ekekon*, 20 Eylül 1939, s.3.

35 *Ekekon*, 14 Eylül 1939, s.2.

36 *Akşam*, 10 Kasım 1939, s.8. Daha sonra yapılan açıklamalar ile kazılacak siperlerin hükümetin hazırladığı numunelere göre yapılması gerektiği, bahçesi olanların siperleri buralara kazacakları, olmayanların ise kendilerine gösterilecek uygun yerlerde bu işlemi gerçekleştirecekleri ilan edilmiş, ayrıca bir buçuk ay içerisinde siper kazmaya başlamayanların cezalandırılacağı açıklanmıştır. *Akşam*, 10 Mayıs 1940, s.5.

toplu ölümlerden başka bir işe yaramayacağı hissiyatını oluşturduğunu, kentlerin uçaklara karşı savunmasız kaldığı izlenimlerinin ortaya çıktığını söylemiş ve Millî Savunma Bakanlığının konu hakkında ne gibi çalışmalar yapmakta olduğunun Mecliste izah edilmesini talep etmiştir.³⁷

1939 da, savaşın hemen başında, alınan *Pasif Hava Savunma Tedbirleri* kapsamında, Genelkurmay Başkanlığının hazırladığı ve sığınaklar ile ilgili bir çalışma, 8 Ocak 1940 da, Bakanlar kurulunca kabul edilmiş ve uygulamaya konmuştur.³⁸ Bu arada 1939 yılı sonlarında Pasif Hava Savunma kararlarını alındıktan sonra Adalet Bakanı, 11 Ekim 1939 tarihinde Başbakanlığa gönderdiği yazıda tedbirler için ayrılan bütçenin azlığından ve pek çok yerde uygulama için yetersiz kaldığından bahsetmiş ve gereğinin yapılmasını arz etmiştir.³⁹ Başbakanlık ise Adalet Bakanlığına verdiği cevapta, özet olarak bütçede 1939 yılı kalemlerinin çoktan dağıtıldığını ve o an için yeni bir düzenleme yapılmasının imkansız olduğunu, eldeki mevcut bütçe ile olabildiğince iş yapılmasını ve gelecek yılın bütçe kalemlerinde konunun çözülmeye çalışılacağını bildirmiştir.⁴⁰

1939 yılı sonunda Konya'da Topçu Alayı için yeni bir ahır yapılmasına karar verilmiş ancak açılan ihaleye hiçbir firma indirim teklifinde bulunmamış olsa da, devrin şartları göz önüne alınarak inşaat giderleri devlet bütçesinden karşılanarak ihale hayata geçirilmiştir.⁴¹

Devlet, olası savaş tehdidi karşısında, halkı bilinçlendirme çalışmalarına devam etmiş, bu kapsamda Konya'da hava koruma tatbikatı gerçekleştirilmiştir. Tatbikat öncesinde de çeşitli faaliyetler düzenlenmiş, Türk Hava Kuvvetlerine ait uçaklar, kente hava saldırısı provası yapmışlardır. Temsilî saldırı karşısında kentin hava savunma birimleri aktif savunma sistemlerini denemişler, siren sesleri ile de halk uyarılmış ve yönlendirilmiştir. Hava taarruzu sırasında ışık söndürme (karartma) uygulamaları da denenmiştir.⁴²

Tatbikatın yapılacağı gün ise, Halkevinin, kentin çeşitli yerlerinde bulunan 21 hoparlörü vasıtasıyla yayın yapılmış ve halka hava saldırısı olduğunda neler yapmaları gerektiği açıklanmıştır. Kentin farklı noktalarında bu hoparlörlerin etrafında insan kalabalıklarının biriktiği ve Konyalıların açıklamaları dikkatli bir şekilde dinledikleri görülmüştür. Saat 20.00 de başlayacak olan tatbikat öncesinde kentte hayatın normal şekilde seyrettiği gözlemlenmiştir. Tatbikatı değerlendirecek hakem heyeti Ordu Evinin geniş salonunda toplanmış ve kentin altı noktasına konmuş olan alarm düdüklü vasıtasıyla belirlenen saatte uyarı

37 BCA, f.030.01. y.42.248.3., s.1-2.

38 BCA, f.030.018.01.02. y.89.122.3.

39 BCA, f.030.10 y.51.332.17., s.4.

40 BCA, f.030.10 y.51.332.17., s.1-3.

41 BCA, f.030.018.01.02. y.89.11.3.

42 *Ekekon*, 23 Şubat 1940, s.3.

Görsel

başlamıştır. Alarm uyarısından 10-15 saniye sonra kentin ışıklarının söndüğü görülmüş, 11.000 ev ve 53.000 nüfuslu Konya karanlığa gömülmüştür.⁴³

Konya'da, alınan askerî önlemlerin içerisinde en önemli görülen konu, binaların ve sokakların karartılması meselesidir. İkinci Dünya Savaşı genişleyip, hava savaşlarının yıkıcılığı insanlarca daha çok anlaşılmaya başladıkça, karartma konusundaki hassasiyet de gittikçe artmıştır. Caddeler muayyen geçit yerlerindeki kamufleli lambalardan başka hiçbir ışık görülmeyecek şekilde düzenlenmiş, pek çok evde karartma uygulamaları yapılmıştır. Vatandaşlar büyük bir bilinçle hareket etmiş ve evlerinden ışık sızması olup olmadığını bizzat kendileri kontrol etmişlerdir.⁴⁴ Karartma günlerinde öne çıkan bir konu da asayiş meselesidir. Bu dönemde kent içerisinde önemli bir zabıta olayı kaydedilmemiştir. Dönemin Konya Emniyet Müdürü B.Hadi Eraybar, bu zamanki asayiş ve emniyet durumunun daha öncakilere nazaran fevkalade mükemmel olduğunu, gece gündüz zabıta teşekküllerinin görev başında bulunmasına rağmen Konya halkının da günün gereklerini iyi anladığını belirtmiştir. Emniyet Müdürü, ışıkların maskelenme işinde eksiği görülen ev, apartman ve dükkânlarla dikkatsiz hareket eden otomobil ve kamyonlara ve gizlenmesi gereken el fenerlerine icap eden ikazların yapıldığını ve bazı müesseseler için de gereken yerlere yazıldığını belirtmiştir. Ayrıca konu hakkında kötü düşünce ile yalan yanlış rivayetlerde bulunanlar da kanuni takibata uğramışlardır.⁴⁵ Karartma yapılırken bazı evlerde tek tip yerine farklı renklerde kağıtlar kullanıldığı tespit edilmiş, bazı ev ve dükkanların kapılarının açıldığında ışık sızdırdıkları anlaşılmış ve bu tip yerler yetkililer tarafından uyarılmışlardır. Konu sürekli takip altında tutulmuş ve uyarılara aldırış etmeyenler çeşitli cezalara çarptırılmışlardır.⁴⁶

Konya'da alınan pasif savunma önlemleri çerçevesinde kurslar açılmış, bu kurslarda insanları yetiştirecek olan öğretmenler için de Ankara'da bir yüksek kurs açılarak eğitim verilmiştir.⁴⁷ Pasif savunma konusunda kurslar sadece Ankara'da açılmış, zamanla yurt çapında tüm illerde konu ile alakalı kurslar düzenlenerek halk bilinçlendirilmeye çalışılmıştır.⁴⁸ Aynı zamanda yayınlanan emirler ile herkesin bedeni durumuna göre pasif savunma tedbirlerinde görev alacağı ve muhakkak beden muayenesinden geçirilerek görevlendirileceği açıklanmıştır.⁴⁹

Aynı dönemde her yaşta vatandaşın bedenini zinde tutmak ve zinde gençler yetiştirerek yurt savunmasına hazır tutmak amacıyla gençlik kulüpleri kurulmuş

43 *Ekekon*, 15 Mart 1940, s.2.

44 *Ekekon*, 25 Kasım 1940, s.1.

45 *Ekekon*, 9 Aralık 1940, s.2.

46 *Ekekon*, 2 Kasım 1940, s.1.

47 *Ekekon*, 25 Ekim 1939, s.2.

48 *Akşam*, 20 Şubat 1940, s.2.

49 *Akşam*, 14 Şubat 1940, s.10.

ve burada belirli programlar dahilinde kültür fizik çalışmaları yapılmıştır.⁵⁰ Kulüplerde verilen eğitimler kültürel ile sınırlı kalmamış ve savaş ortamının gerektirdiği bazı konularda da özellikle gençler eğitime çalışılmıştır. Konya'da bu eğitimlerin Belediye Sinemasında verilmesi planlanmış ise de, sinemanın tadilatı olması sebebiyle Halkevi toplantı salonu kullanılmıştır. Atış nizamnamesi, paraşütle kıtaların indirilmesi eğitimi gibi konular kursa katılanlara açık bir dille anlatılmış ayrıca çeşitli marşlar da öğretilmiştir.⁵¹

Daha önce de bahsedildiği üzere Konya'nın olası bir savaşta ilk olarak hava saldırısı ile karşı karşıya kalması öngörülmüş ve Konya'da uygulanan eğitim ile tedbirler bu yönde ağırlık kazanmıştır. Hükümetin aldığı kararlar doğrultusunda havadan kıta indirmelerine, paraşütcülere ve denizden çıkarmalara karşı o mahallin 15 km çevresinde bulunan 15 yaşını bitirmiş, 60 bitirmemiş olan bütün yurttaşlar silahla mukavemet etmekle yükümlü olmuşlardır. Bunların talim ve terbiyesi, istihdam tarzları, bağlanacakları yerler bir talimatname ile tespit edilmiştir. Bunların silahları, cephaneleri, talim ve terbiyeleri için gerekli bütün malzeme ve teçhizatı, hizmetin devamı müddetince işçileri de Millî Savunma Bakanlığı bütçesinde karşılanmıştır. Hizmet sırasında yaralanan ve ölenler de tıpkı askerlik mükellefiyetinde bu durumlarla karşılaşanlarla aynı haklara tabii olmuşlardır.⁵²

Konya'da hava saldırısı ihtimali üzerine tedbirler alınmaya başlanınca gündeme gelen bir konu da sığınak meselesi olmuştur. Konya'da, devlet eli ile pek çok sığınak yapılmaya çalışılmışsa da, bu yeterli sayıya ulaşmamış; bunun üzerine kent halkının kendi sığınağını kendisinin yapması için teşvik edilmesi yolunda politikalar izlenmiştir. Gazete ve radyodan halka bu minvalde telkinler yapılmış, halkı bilinçlendirmek için çaba sarf edilmiştir. Herkesin kendi evinin bahçesine, bu mümkün değilse en yakında bulunan bahçelere sığınaklar oluşturması üzerinde durulmuştur. Fakat bunu yaparken Konya toprağının alüvyonlu olduğu ve az bir rutubetle çökebileceği konusunda halk uyarılmış; bu nedenle de sığınakların güçlendirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.⁵³

Sığınak meselesi sadece Konya'nın gündeminde olmayıp hava saldırısı beklenen tüm illerde konu ile ilgili önemli tedbirler alınmaya gayret edilmiştir. 1941 yılı Haziran ayına kadar sadece İstanbul'da yapılan sığınak sayısı 12.500'dür.⁵⁴ Türkiye'de, Yunanistan'ın işgaline kadar savaşın başlangıcına dair beklenti ağırlıklı olarak hava saldırısı şeklinde olduğundan, bu konu üzerinde

50 *Ekekon*, 22 Temmuz 1940, s.3.

51 *Ekekon*, 29 Ocak 1941, s.1.

52 *Ekekon*, 8 Haziran 1944, s.2.

53 *Ekekon*, 2 Eylül 1944, s.2.

54 *Akşam*, 4 Haziran 1941, s.3. Yurt çapında alınan sivil savunma önlemleri özellikle büyük kentlerde ve hava saldırısı beklenen bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bu kentlerden birisi de hem hava hem deniz saldırısı beklenen İzmir'dir. İzmir'deki savunma tedbirleri için bkz. Müslime Şen, "İkinci Dünya Savaşın'da İzmir'de Uygulanan Sivil Savunma Önlemleri ve İtalyan-İngiliz Esirlerin Değişimi", *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, C.I, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1998, s.393-403.

mevzuatlar sık sık yenilenmiş ve düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan birisi de 12 Şubat 1940 tarihinde kabul edilen *Hava Müdafaa Genel Komutanlığının Vazifeleri Talimatnamesinin* değiştirilmesidir.⁵⁵ Hava saldırısı beklentisi savaşın ilerleyişi ile artmıştır. Bu konuda alınan tedbirler de çoğaltılmıştır. 15 Kasım 1940 tarihli bir kararname ile il, ilçe ve kasabalardaki karartma uygulamaları kabul edilmiş, boş araziler, açıktaki inşaatlar vb. konularda yapılması gerekenler ilan edilmiştir. Sokak ve kamu alanlarında ne şekilde karartma yapılacağı ile halkın evlerinde karartma konusundaki sorumlulukları ilan edilmiştir.⁵⁶

Dönemin şartları gereği, 1900-1916 doğumlulardan jandarma, gümrük ve orman sınıfına ayrılmış ve henüz askere sevk edilmemiş, hizmetini yapmamış olanlar da silâh altına çağırılmıştır.⁵⁷ Askere alınanların aileleri de düşünülmüş; muhtaçlar, dar gelirli, çalışacak durumda olmayanlar ve çocuklar elden geldiğince koruma altına alınmaya çalışılmıştır.⁵⁸ Bu doğrultuda, 1940 Ağustos ayı içerisinde, Konya'da 60-70 aileye maaş bağlanmıştır.⁵⁹ Bilfiil askerlik hizmeti ile mükellef olmayan vatandaşlardan bazıları ise buldukları kentlerde birtakım sivil savunma tedbirlerinin alınması ve yürütülmesi noktasında görevlendirilmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı yıllarının yaşayan tanıklarından olan, Konya ahalisinden Mehmet Özkardeş'in belirttiğine göre, babası Alâeddin Tepesinde görevlendirilmiş, bazı yaşlılar ellerine verilen dürbünler ile olası hava saldırısını görebilmek amacıyla tepelere yerleştirilmişlerdir. O zaman kentte var olan su deposu da, bahsi geçen dürbünlü gözcülerin kullandıkları mekânlardan birisi olmuştur.⁶⁰

Türkiye her ne kadar fiilî olarak savaşa girmediyse de, savaş yavaş yavaş sınırlarına yaklaşmış ve zaman zaman Türk toprakları, savaşan tarafların askerî kuvvetlerince ihlal edilmiştir. Bu kabilden bir grup İtalyan pilot, enterne edilerek⁶¹ Konya'ya götürülmüş ve orada bir süre misafir edildikten sonra Ankara üzerinden ülkelerine gönderilmişlerdir. Bu vesile ile Ankara'daki İtalyan Büyükelçiliği, Millî Savunma Bakanlığına bir teşekkür yazısı göndererek İtalyan Pilotların Konya'da hüsnu kabul gördüğünü söylemiştir.⁶²

Savaşın sürdürülebilmesi ve yurt savunması açısından kara yollarının önemi konusunda, Konya Halkevinde 9 Eylül 1941 tarihinde bir konuşma

55 BCA, f.030.18.01.02. y.90.14.12.

56 BCA, f.030.18.01.02. y.93.104.20.

57 *Ekekon*, 14 Ekim 1940, s.4.

58 BCA, 030.10.173. 759.11., s.4.

59 *Ekekon*, 17 Ağustos 1940, s.2.

60 Mahir Selim Akçaya'nın Mehmet Özkardeş ile yaptığı röportajdan alınmıştır. Mahir Selim Akçaya, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Konya'da Günlük Yaşam*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Konya 2010, s. 133.

61 Enterne etmek, iki ülke arasındaki bir savaş durumunda gemi, denizaltı, uçak, tank gibi savaş araçlarının üçüncü bir ülkeye teslim olup aracın alıkoyması, mürettebatının ise tutuklanıp bir süre sonra ülkelerine gönderilmeleri şeklinde zuhur eden bir kavramdır.

62 BCA, f.030.10 y.55.364.11.

yapan, dönemin Bayındırlık Bakanı Rauf Orbay, Ankara ile Konya arasında yol yapılacağını, savaş şartları da göz önüne alındığında bu projenin daha bir önem kazandığını belirtmiştir.⁶³

14 Nisan 1941 tarihinde kabul edilen bir kararname ile, hükümet, devam eden dünya savaşına karşı ülke içerisinde aldığı tedbirlere bir yenisini eklemiş, vilâyet ve belediyelerce doğrudan işletilen müesseseler ve memleket müdafaası ile ilgili iş yerlerinin sıkı bir şekilde gözlenmesi ve denetlenmesi gerektiğini, karar altına almıştır.⁶⁴

17 Ocak 1942 tarihinde Bakanlar Kurulu, Millî Savunma Bakanlığına ait bir tezkereyi kabul etmiştir. Geçen kararname uyarınca, Konya İçkara Arslan Mahallesi II numarada İsmail Kafalier'a ait bulunan 25 ar'dan oluşan arazi, savaş tedbirleri alınması sebebiyle istimlak edilmiştir.⁶⁵

Savaş yıllarında olası hava saldırıları hakkında ne kadar endişe duyuluyorsa, Türk havacılığını geliştirme açısından da o kadar uğraş verilmiştir. Dönemin şartlarına bakılmaksızın, 5 Haziran 1942 tarihinde, Ankara'da bir Hava Kurultayı düzenlenmiş ve yurt çapından toplanan delegelerle havacılık konusunda uygulanacak strateji üzerinde durulmuştur. Bahsedilen kurultaya Konya'dan da delegeler iştirak etmişlerdir.⁶⁶ 1939 yılında bir kısmı eğitim uçağı olmak kaydı ile toplam 432 uçağı bulunan Türk Hava Kuvvetleri envanteri ise, 1940-1944 yılları arasında 798 yeni uçak alımıyla geliştirilmeye çalışılmıştır.⁶⁷

Daha öncede söylediğimiz gibi İkinci Dünya Savaşı döneminde, başta gençler olmak üzere, tüm halkın beden sağlığını zinde tutabilmesi konusunda çeşitli kararlar alınmış ve bunların uygulanması için gereken altyapı çalışmaları devlet tarafından oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu minval üzere Eylül 1943 tarihinde Konya'da kültür park alanında halka açık bir havuz inşasına başlanmış ve yine savunma tedbirleri dahilinde, belirli kişiler için zorunlu hale getirilmiş olan atıcılık çalışmalarının yapılabilmesi için de, havuz tesisinin yanına bir atış poligonu eklenmiştir.⁶⁸ Konya'da bu faaliyet gerçekleştirilirken, 1943 başlarında, yurt çapında savaş sebebi ile yeni bir düzenleme yapılmış

63 *Akşam*, 10 Eylül 1941, s.2.

64 BCA, f.030.18.01.02. y.94.31.7.

65 BCA, f.18.01.02 y.97.109.17.

66 *Akşam*, 6 Haziran 1942, s.1-2. Kurultayın açılış konuşmasını yapan Başbakan Refik Saydam, özellikle askeri havacılığın önemine temas etmiştir: "... dünkü harblerde yardımcı bir silah olan uçak artık, ikinci dünya harbinin başlıca kuvveti olarak münakaşa edilmektedir. Çetin savaşlar içinde, havacılığın üstüne aldığı ağır vaziyetleri başarabilmesi, geniş ölçüde çalışmalara ve hazırlanmalara bağlıdır. Bunun için de havacılığın bütün teknik ihtiyaçlarını memleket içinden tedarik etmek şarttır".

67 Rifat Uçarol, "İkinci Dünya Savaşı "Misak-ı Millî" ve Türkiye'nin Savaşa Girmemek İçin Direnişi", *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, C.I, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1998, s.528.

68 *Akşam*, 18 Eylül 1943, s.2.

ve askerlik süreleri arttırılmıştır.⁶⁹ Türk Silahlı Kuvvetleri savaşa ilgili tedbirler almaya devam etmiş ve personeli fazla olan askerî, sivil tesis ve fabrikaların işçilerine silah dağıtılarak hava indirmelerin e karşı halkı ve jandarma güçlerini teşkilatlandırmıştır.⁷⁰

Konya'yı devam eden savaşa hazır bulundurmak amacıyla, 22 Ağustos 1944 tarihinde, Ereğli İlçesi Çakmak Köyü arazisinde, bir hava alanı açılması planlanmıştır.⁷¹ Bütçesi Millî Savunma Bakanlığı tarafından karşılanacak hava alanının kurulacağı yerle ilgili Ereğli Tapu Müdürlüğü ve konunun uzmanlarınca çeşitli tetkikler yapılmış ve bir istimlâk raporu hazırlanmıştır.⁷² Aynı şekilde Konya merkeze bağlı Pınarbaşı mevkiinde de bir hava alanı yapılması Millî Savunma Bakanlığınca hükümete teklif edilmiş, yapılan incelemeler sonucunda uygun görülen bu fikir için bölgede bulunan 14 parça mülkün istimlâki kararı ile aynı mevkide devlete ait 3 parça mülkün de Millî Savunma Bakanlığına devri hakkında bir kararname 29 Temmuz 1944 tarihinde kabul edilmiştir.⁷³

1945 yılında ise, uzun zamandır Konya Belediyesi ile Millî Savunma Bakanlığı arasında sürüncemede kalan Konya-Sille Dekovil⁷⁴ hattı meselesi çözüme kavuşturulmuş ve bakanlık 30 bin lira vererek anlaşmanın feshini kabul etmiştir.⁷⁵

Savaş süresince ülke çapında alınan askerî önlemlerin hepsi ekonomiye ciddi maliyetler getirmiş, hükümet tedbirlerin aksamaması ve gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi için çeşitli önlemler almak zorunda kalmıştır. Örneğin, 1941 ve 1942 bütçeleri karşılaştırıldığında, Millî Savunma Bakanlığının bütçesinde 24 milyon liralık bir artış olduğu görülmektedir.⁷⁶ Biriken harcamaların ve oluşan maliyetlerin giderilebilmesi amacıyla hükümet, *Millî Müdafaa Tahvilleri* adı altında faizli ve ikramiyeli iki çeşit hazine bonusu satışını 9 Eylül 1942 tarihinde duyurmuştur.⁷⁷ 15 Eylül 1942 tarihinde satışa çıkan bu tahviller

69 *Akşam*, 22 Ocak 1943, s.1. Yapılan düzenleme ile sınıf farkı gözetmeksizin olağanüstü hal devam ettiği müddetçe askerlik hizmeti 3 yıla, kısa hizmetler ise 2 yıla çıkarılmıştır.

70 Tacettin Coşkun, "İkinci Dünya Savaşı'nda Elde Edilen Tecrübelerin TSK'ye Yansımaları", *Altınca Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, C.1, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1998, s.438.

71 BCA, f. 030.18.01.02 y. 106.61.3., s.1.

72 BCA, f. 030.18.01.02 y. 106.61.3., s.2.

73 BCA, f.030.18.01.02. y.106.55.10.

74 Dekovil, maden, arkeolojik kazı alanı, orman işletmesi gibi alanlarda, sahanın bir ucundan diğerine çeşitli yüklerin taşınabilmesi için yapılan, genişliği 60cm olan *mevzi* ray hattı. Bahsedilen tarihlerde bazı bölgelerde dekovil hatları savunma tedbirlerinde kullanılmak amacıyla Millî Savunma Bakanlığı bütçesinden yenilenmiştir.

75 BCA, f. 030.18.01.02 y. 109.68.10.

76 *Ulus*, 3 Mart 1942, s.1. Bütçe karşılaştırma tablosuna göz atıldığında Millî Savunma Bakanlığının artışının kara, hava, deniz, askeri fabrikalar ve umum harita müdürlüğü şeklinde tasnif edildiği görülmektedir. Aynı şekilde tabloda Millî Savunma Bakanlığından ayrı olmak üzere Jandarma Genel Komutanlığı, İçişleri Bakanlığı gibi askeri tedbirlerle alakalı kuruluşların bütçelerinin arttığını görmekteyiz.

77 *Akşam*, 9 Eylül 1942, s.2.

halktan büyük ilgi görmüş, sabahın erken saatlerinden itibaren satış yapılan bankaların önünde kuyruklar oluşmuştur.⁷⁸ Hükümet, tüm tedbirlerin yanı sıra, çeşitli kereler aldığı kararlar ile, Millî Savunma Bakanlığının bütçesine ek tahsisatlar yapmış ve bunların nerelerde harcanacağını basın yolu ile halka duyurmuştur.⁷⁹

İkinci Dünya Savaşının bir getirisi olarak, Türkiye’de askerlik hizmet süresinin uzatıldığı yukarıda belirtilmişti. Bu suretle oluşan ekonomik sıkıntıların giderilmesi amacıyla, ülke çapında kampanyalar düzenlenmiş ve yurdun dört bir yanında görev yapan askerlere çeşitli destekler ulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu sebepten olmak üzere, 30 Ocak 1941 tarihinde Konya’da 586 parça pamuklu ve yünlü giyecek, 1430 çift yün çorap, 921 çift yün eldiven toplanarak kentin Kızılay merkezine teslim edilmiştir. Bunların yanı sıra Konya vilayet merkezinde toplananlar hariç, il genelinde biriken teberru miktarı 14.418 parçaya ulaşmıştır.⁸⁰

İkinci Dünya Savaşının çıkması ile birlikte, dönemin Genelkurmay Başkanlığı Konya kent merkezi ile bazı ilçelerde bulunan askerî birliklerin yerini değiştirmiştir. Hatta savaşın çıkacağı konusunda önsezileri olan Türk Genelkurmayı, daha 1938 yılı başlarında Beyşehir’de bulunan İstihkâm Taburunu, Çanakkale boğazının tahkimi için Gelibolu bölgesine intikal ettirilmiştir. Aynı uygulamanın devamı olarak, Almanların Balkanlar’ı işgalinin ardından güvenlik sebepleri ile İstanbul’da bulunan Kuleli Askeri Lisesi Konya kent merkezine, Maltepe Askeri Lisesi ise Akşehir ilçesine taşınmışlar ve savaş bitene kadar burada eğitim-öğretime devam etmişlerdir.⁸¹ 1940 yazında ise Konya Ereğli ve Çumra’da bulunan toplam 160 at ve 80 furgon arabası, Kırklareli’ndeki 3-24. tümenlere nakledilmiştir.⁸² Bahsedilen tüm bu önlemler neticesinde Türk ordusu kısa süre içerisinde büyük bir aşama kaydetmiş⁸³ ve 1943 yılı ortalarında İkinci Dünya Savaşı döneminin en güçlü seviyesine ulaşmıştır. 1939 yılı ile 1943 yılı arasındaki fark hemen hemen iki mislidir. 1943 yılı ortalarında Türk kara kuvvetleri; 3 ordu, 15 kolordu, 41 piyade tümeni, 3 süvari tümeni, 1 zırhlı tümen, 3 piyade tugayı, 1 zırhlı tugay, 1 süvari tugayından oluşmaktadır ve toplam mevcudu 1 milyon 300 bine ulaşmıştır. Bu rakam silah altına alınabilecek mükelleflerin %65 ine tekabül etmektedir.⁸⁴

78 *Akşam*, 14 Eylül 1942, s.1.

79 *Ulus*, 22 Mart 1941, s.1.

80 *Ulus*, 31 Ocak 1941, s. 3. Aynı dönemde Ankara’da yapılan askerler için hediye toplama kampanyasında Ankaralı genç kızlar kapı kapı dolaşarak hediyeleri evlerden teslim almışlar ve kısa sürede toplanan hediye miktarı 36.461 parçaya ulaşmıştır. *Ulus*, 6 Ocak 1941, s.1.

81 Ercüment Gökaydın, “Hatıralar”, *İkinci Dünya Harbi’nde Türk Subaylarının Anıları*, Haz: Kadir Yakar, Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s.17-18.

82 Niyazi Hekimgil, “Hatıralar”, *İkinci Dünya Harbi’nde Türk Subaylarının Anıları*, Haz: Kadir Yakar, Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s.198.

83 Bu dönemde ordunun güçlendirilmesi için birtakım dış yardımlar da alınmıştır. Alınan yardımlar, bu çalışmanın konusu kapsamına girmediğinden burada ayrıntılandırılmayacaktır.

84 Güngör Cebecioğlu, “İkinci Dünya Savaşı ve Türk Silâhlı Kuvvetleri”, *Altuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, C.I, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1998, s.359-360.

Sonuç

Türkiye'de, İkinci Dünya Savaşı için alınan askerî önlemlerin düşünülmesi, savaşın resmî başlangıcından öncesine uzanmaktadır. Almanya ile arasında sınır olmaması sebebiyle Yunanistan'ın işgaline kadar olan dönemde Türk hükümeti, kara savaşları yönünden alınacak önlemler konusunda daha rahat bir tavır sergilemiştir. Fakat Avrupa'da takip edilen savaş seyirinin de etkisi ile hava saldırıları konusunda genel bir korku yaşanmıştır. Avrupa'nın önemli kentlerinin bombalanması ve uçakların en etkin şekilde rol aldığı ilk savaşın İkinci Dünya Savaşı olması, Türk yetkililerin olası bir hava saldırısı konusuna yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda hava indirme ve paraşüt birliklerinin ortaya çıkması ile sınırları koruyan kuvvetlerin boş bıraktıkları bölgelerin savunulması konusu büyük önem kazanmış, askeriye de gerekli tedbirleri almaya çalışmıştır.

Anadolu'nun ortasında bulunan Konya kenti de genel yaklaşımdan payını almış, olası bir savaş durumunda düşman kara kuvvetlerinden çok, düşman uçakları ile karşılaşılması ihtimali üzerinde durulmuştur. Bu sebepten dolayı kentte sığınaklar hazırlanmış, karartma uygulamaları öğretilmiş, bombardıman durumunda yapılması gerekenler üzerinde çalışılmıştır. Hükümet tarafından kabul edilen savaş önlemleri, Konya'da da etkin bir şekilde uygulanmış, işlerin düzenli şekilde yürütülmesi için halktan görevliler seçilerek iş bölümü yapılmıştır.

Olası hava saldırılarına karşı etkin savunma yapılabilmesi için Konya'ya bir askerî hava alanı yapılması planlanmış, bunun için kentin çeşitli noktalarında fizibilite ve istimlâk çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Sille bölgesinde bulunan dekovil hattının da yeniden düzenlenmesi planlanmışsa da, savaşın sonunun gelmesi ile bu proje iptal edilmiştir.

Ulusal basın, savaş boyunca hükümetin aldığı önlemlerin halka duyurulmasında etkin bir rol oynamıştır. Basın ayrıca halkın savaş hakkında bilgilendirilmesi misyonunu da üzerine almıştır. Konya kenti yerel basını da, savaş önlemleri konusuna ciddi olarak eğilmiş, halkı bilgilendirme konusunda da ulusal basına destek olmuştur.

Konya halkının, alınan savaş önlemleri karşısında ilgili bir tutum sergilediği, gerçekleştirilen tatbikatlara yoğun ve disiplinli bir katılımın olduğu yerel basın takip edildiğinde anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Konya halkı savaşın Türk sınırına dayanması ve yaşam şartlarının gittikçe ağırlaşması üzerine de metanetini korumayı başarmıştır. Yine yerel basından anlaşıldığı üzere, savaş önlemlerinin alındığı dönemde uygulamadan sorumlu olan kent yönetiminin, konuya ciddi mesai harcadığı, olası bir savaşa kenti hazırlamak için var gücüyle çalıştığı anlaşılmaktadır.

Gazi

Akademik
Bakış

185

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri:

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BCA, f.030.01., y.34.204.1., s.2.
BCA, f.030.01. y.42.248.3., s.1-2.
BCA, f.030.018.01.02. y.89.122.3.
BCA, f.030.10 y.51.332.17., s.1-3.
BCA, f.030.10 y.51.332.17., s.4.
BCA, f.030.018.01.02. y.89.11.3.
BCA, f.030.18.01.02. y.90.14.12.
BCA, f.030.18.01.02. y.93.104.20.
BCA, 030.10.173. 759.11., s.4.
BCA, f.030.18.01.02. y.94.31.7.
BCA, f.18.01.02 y.97.109.17.
BCA, f. 030.18.01.02 y. 106.61.3., s.1.
BCA, f. 030.18.01.02 y. 106.61.3., s.2.
BCA, f.030.18.01.02. y.106.55.10.
BCA, f.030.10 y.55.364.11.
BCA, f. 030.18.01.02 y. 109.68.10.

Sürelî Yayınlar:

- Akşam Gazetesi (1939-1945)
Ekekon Gazetesi (1939-1945)
Ulus Gazetesi (1939-1945)

Kitap ve Makaleler:

AKÇAKAYA Mahir Selim, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Konya'da Günlük Yaşam*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Konya 2010.

ARMAOĞLU Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yay., İstanbul 2005.

AYIŞIĞI Metin, "İkinci Dünya Savaşı Başlarında İstanbul'da İhtikâr Meselesi", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, C.I, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1998.

BARAN Tülay Alim, "İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinin Mali Portresi", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, C.II, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1999.

BURÇAK, Rıfki Salim, *Moskova Görüşmeleri ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri*, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara 1983.

CEBECİOĞLU Güngör, "İkinci Dünya Savaşı ve Türk Silâhlı Kuvvetleri", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, C.I, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1998.

COŞKUN Tacettin, "İkinci Dünya Savaşı'nda Elde Edilen Tecrübelerin TSK'ye Yansımaları", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, C.I, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1998.

ÇERMELİ, Ahmet, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Basını ve Hükümet-Basın İlişkileri", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, C.II, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1999.

GÖKAYDINERCÜMENT, "Hatıralar", *İkinci Dünya Harbi'nde Türk Subaylarının Anıları*, Haz: Kadir Yakar, Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara, 1999.

HART Liddell, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, C.I, Çev. Kerim Bağrıaçık, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1998.

HEKİMGİL Niyazi, "Hatıralar", *İkinci Dünya Harbi'nde Türk Subaylarının Anıları*, Haz: Kadir Yakar, Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s.198.

"İkinci Dünya Savaşı", *Ana Britannica*, C.11, Ana Yay., İstanbul 1987.

KARAL Enver Ziya, *Atatürk'ten Düşünceler*, İş Bankası Yay., Ankara 1956.

- KEEGAN John, *Who Was Who In World War II*, Bison Books, Hong Kong 1984.
- KOÇAK Cemil, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1991.
- KOJİNOV Vadim, *Rossiya (1939-1964)*, Bek XX, Eksmo Pres, Moskva 2002.
- KÖKSAL Osman, "Savaş Döneminin Memurların Alım Gücüne Etkileri (1939-1945)", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, C.II, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1999.
- MANNERHEIM Carl Gustav Emil, *Finlandiya Mareşali Mannerheim: Anılar*, Çev. Muammer Obuz, Ofset-Tipo Matbaası, Ankara 1988.
- ÖZTOPRAK İzzet, "İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askerî Yönü", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, C.I, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1998.
- SCHROTER Heinz, *Stalingrad*, Eduard Kaiser Verlag Yay., Wien (tarihsiz).
- SOYSAL İsmail, *Türk Dış Politikası İncelemeleri İçin Kılavuz 1919-1993*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yay., İstanbul 1993.
- SOYSAL İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C.I., Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1983.
- ŞEN Müslime, "İkinci Dünya Savaşı'nda İzmir'de Uygulanan Sivil Savunma Önlemleri ve İtalyan-İngiliz Esirlerin Değişimi", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, C.I, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1998.
- TÜRSAN Nurettin, *Anılar*, Arma Yay., İstanbul 2010.
- UÇAROL Rifat, "İkinci Dünya Savaşı "Misak-ı Millî" ve Türkiye'nin Savaşa Girmemek İçin Direnişi", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, C.I, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1998.
- UÇAROL Rifat, *Siyasî Tarih*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.
- ÜLKÜMEN Selahattin, *Bilinmeyen Yönleriyle Bir Dönemin Dışişleri*, Gözlem Gazetecilik ve Basın Yayın A.Ş., İstanbul 1993.
- YAVUZ Nuri, "İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar'ın Balkanlar'a Girmesi ve Türk-Alman Münasebetlerine Tesiri", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, C.I, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1998.

İnternet Siteleri:

- [http://tr.wikipedia.org/wiki/II.Dünya Savaşı_nda Yunanistan](http://tr.wikipedia.org/wiki/II.Dünya_Savaşı_nda_Yunanistan)
<http://www.yale.edu./lawweb/avolon/wwii/pmenu.html>